

Ulisa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi

Ulisa: Journal of International Studies

Cilt 3, Sayı, 1 - Volume 3, Number 1

Sovyetler Sonrası Azerbaycan -Türkiye Arasındaki Enerji İşbirliği Çalışmaları ve Dış Politikadaki Etkisi

Hacı Mustafa ERAVCI*

ÖZ

Türkiye ile Azerbaycan arasında kurulan stratejik ortaklık, hem Azerbaycan'ın uluslararası ortam da yaşadığı yalnızlık problemlerini ortadan kaldıracak, hem de Türkiye'nin güvenliği konusunda duyduğu endişeleri yok edecek türden bir ortaklıktır. Sovyetler Birliğinin ardından Türkiye kendisini batıya karşı tekrar konumlandırmış ve sonuçta Kafkas enerjisi için alternatif enerji, koridoru haline gelmesi için çeşitli çalışmalar yapmaya başlamıştır. Bu çalışma içerisinde bu çalışmalar incelenmeye çalışılacak, Türkiye'nin dış politikasının neden bu yönde ilerlediği tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Türkiye, Petrol, Doğalgaz, TANAP

* Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Öğretim Üyesi.

Energy Cooperation Works between Azerbaijan and Turkey after the Soviet Period and Its impact on Foreign Policy

ABSTRACT

The strategic partnership between Turkey and Azerbaijan is a kind of partnership that will eliminate the loneliness problems Azerbaijan has experienced in the international arena and will destroy the concerns Turkey has about security. After the Soviet Union, Turkey was re-positioned against the West and as a result, it began to carry out various studies to make alternative energy for Caucasus energy a corridor. In this study, these studies will be tried to be examined, and it will be discussed why Turkey's foreign policy is progressing in this direction.

Keywords: Azerbaijan, Turkey, Oil, Gas, TANAP.

Giriş

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasının ardından Kafkasya bölgesinde ve diğer Sovyet yayılma alanlarında pek çok yeni devlet ortaya çıkmıştır. Bu devletlerin Sovyetler Birliği çatısından ayrılmasının ardından ortaya çıkan güç boşluğunu, küresel ve bölgesel güçler doldurmak için mücadele içine girmişlerdir. *Yeni büyük oyun* olarak anılan bu süreçte ABD, Avrupa Birliği, İran, Hindistan ve Türkiye yer almaktadır. Kafkasya, Orta Asya ve Hazar enerjisine sahip olabilmek için bölge devletleri üzerinde bir nüfuz etme yarışı başlamıştır² Kafkaslarda bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Türkmenistan gibi ülkelerin doğal kaynaklarının zengin olması küresel güçlerin bölgeye olan ilgisini artırmıştır. Orta Doğu petrolünün, bölgede yaşanan istikrarsızlıklardan dolayı veya doğrudan etkileniyor olması nedeniyle bir alternatif ihtiyacı bulunmaktadır.. Bu sebeple özellikle Müslüman olan Kafkas ülkelerinde İran etkisinin yayılmasını istemeyen ABD ve AB, Türkiye'nin bölgedeki etkinliğini artırmasını desteklemiştir³

Türkiye ise Soğuk Savaş'ın gidişatını, statükocu ve geleneksel dış politika çizgisinden dolayı değerlendirmekte geç kalmıştır. 1989 yılından 1991 yılına kadar Kafkasya bölgesinde bulunan ve Sovyet etkisi altındaki kalan bölgelere beklenen oranda destek verememiş, ilişkiler iyi komşuluk seviyesinde tutulmuştur⁴. 1991 yılında Türkiye'nin dış politikası Kafkasya'da kurulan yeni devletlerin Batı sistemi üzerine oturtulması çerçevesinde şekillenmiş ve model ülke olmak için harekete geçmiştir. Türkiye tarihsel ve kültürel bağları nedeniyle Kafkasya'da kurulan cumhuriyetler ile Batı arasında bir köprü görevi üstlenebileceğini, böylece bölgesel bir güç haline gelebileceğini düşünmüştür⁵ Türkiye'nin jeopolitik konumu, Avrupa'dan Kafkasya'ya açılan bir kapı olarak görülmesine elverişli olduğundan, Soğuk Savaş sonrasında dış politika, tehdit algısı üzerine değil, model ülke olma hedefi üzerine kurulmuştur. Azerbaycan ve Gürcistan, tarihi kültürel bağlarının Türkiye ile yakından ilişkili olmasından dolayı model ülke olarak Türkiye'yi benimsemek konusunda sıkıntı

² Esra Hatipoğlu, Orta Asya Cumhuriyetleri Arasında Bölgesel İşbirliği ve Entegrasyon Hareketleri, *Avrasya Etüdüleri*, 2000, s.58-64

³ Çağrı Erhan, ABD'in Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül'ün Etkileri, *Uluslararası İlişkiler* 2004, s. 123-149

⁴ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Olaylar, Yorumlar*, İletişim, 11. Baskı İstanbul 2007, s. 189-250

⁵ Gökhan Özkan, Soğuk Savaş Sonrası Orta Asya ve Kafkasya Ekseninde Türkiye, Nato, Rusya İlişkileri ve Türk Dış Politikasına Yansımaları, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 2010, s.120-27

yaşamamıştır⁶. Ancak bölgesel bir güç olan İran'ın da Azerbaycan ve Afganistan ile yakın bağlarının bulunması nedeniyle, İran etkisi bölgede her zaman bir olasılık olarak durmaktadır⁷. Tahran yönetimi Azerbaycan topraklarına uzun süre kendi toprağı olarak bakmış,İranlı petrol şirketleri Azerbaycan'ın bağımsızlığının ilan edilmesinden sonra buradaki petrol kaynaklarını işletmek istemiştir. Ancak bu girişimleri ABD tarafından hoş karşılanmamıştır. Türkiye ile yakınlaşma ve işbirliği içerisinde hareket etmeye çalışan Azerbaycan da, İran petrol şirketlerinin Azeri petrolünün kontrolünü almasını istememiştir. Bu nedenle İran, Türkiye-Azerbaycan ittifakından rahatsız olduğu için Azerbaycan ile Ermenistan arasında yaşanan çatışmalar sırasında Ermenistan'ın politikalarını destekleyen yönde açıklamalar yapmıştır⁸

Bu bilgiler ışığında bölgeye bakıldığında, yeni ortaya çıkan jeostratejik bir alan olduğu görülmektedir. Türkiye'nin genel dış politikası tehdit algısı üzerine kurulan çizgiden, stratejik ortak çizgisine kaymaya başlamıştır. Artan enerji ihtiyacının farkına varan Türkiye hem kendi enerji ihtiyacını karşılamak hem de bir enerji geçiş merkezi olmak istemiştir. Bu sayede, Kafkasya'da kurulan bu devletlerin erken petrolünü ithal etmek isteyen Avrupalı devletler için, Türkiye'nin önemi artacaktır. Ayrıca bu ülkelerden çoğunun denize doğrudan çıkışı olmaması nedeniyle de Türkiye üzerinden Avrupa'ya transfer hatlarının kurulması en uygunu gibi görünmektedir⁹ Kafkasya bölgesindeki kanıtlanmış petrol miktarı günümüz itibari ile 17 ila 44 milyar varil olarak gösterilmekte ayrıca 232 tcf de doğalgaz rezervi bulunmaktadır.¹⁰ Böyle büyük bir rezervin Rusya Federasyonu'nun ya da İran'ın tek elinde olmasını Batılı ülkeler istemeyeceğinden dolayı Türkiye Kafkas politikalarının temelinde yer alabilecek bir ülkedir.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Türkiye ve Azerbaycan arasındaki enerji işbirliğinin temelinde yatan nedenler kısaca yukarıda anlatıldığı gibidir. Genel olarak incelendiğinde, Kafkaslardaki gelişmelerin Türkiye'yi ve Azerbaycan'ı birbirine yakınlaştıran etkiler olduğu görülmektedir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında Türkiye ile Azerbaycan'ın ikili ilişkilerinde enerji işbirliği süreci ikiye bölünerek

⁶ Fırat Purtaş, *Orta Asya'nın Bütünlüğü Sorunsalı ve Orta Asya'da Bölgesel Entegrasyon Girişimleri*, Ankara 2008, s.120

⁷ Atay Akdevelioğlu, İran'ın Orta Doğu ve Azerbaycan Politikaları, *Uluslararası İlişkiler* 2004,s.129- 140

⁸ Elnur İsmayıl, Türkiye Azerbaycan İran İlişkileri İşbirliği Mi Yoksa Güvensizlik Mi, http://www.bilgesam.org/incele/168/-turkiye-azerbaycan-iran-iliskileri--isbirligi-mi-yoksa-guvensizlik-mi-/#.WHJySRug_IU, 12 Ocak 2012

⁹ Baskın Oran, *age*, s. 1800-1822

¹⁰ Gökhan Bayraktar, Hazardaki Jeopolitik Mücadele, <http://www.hazarsam.com/up/doc/38/hazardaki-jeopolitik-mucadele.pdf>, 10.1.2017

incelenecektir. Birinci aşamada Türkiye ile Azerbaycan arasında 90'lı yıllarda kurulan ilişkiler ve işbirliği antlaşmaları incelenecek ardından 2002 AK parti iktidarı ile anlaşma düzeyinden çıkıp aktif bir süreç haline gelen projelere yakından bakılacaktır.

Soğuk Savaşın Ardından Azerbaycan Türkiye İlişkileri ve Enerjinin Temel Parametre Haline Gelmesi

Türkiye'de 90'lı yıllarda sanayi alanında yaşanan gelişmeler ve uluslararası sistemde yaşanan değişimler sonucunda enerji sektörüne olan ilgi artmıştır. Özellikle soğuk savaş sonrası dış politikanın, Kafkas enerjisine ihtiyaç duyan Avrupa'ya stratejik ortak olma hedefine kaydığından daha önce de bahsetmiştik. Bu amaçla Türkiye, Azerbaycan'ın sahip olduğu doğal enerji kaynaklarının Avrupa'ya aktarılması için girişimlerde bulunmuştur.

Azerbaycan Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından kısa bir süre sonra, 18 Ekim 1991 de bağımsızlığını ilan ettiğinde Türkiye onu ilk tanıyan devlet olmuş ve politik temaslarını kurma amacıyla büyükelçilik seviyesinde temsilciliklerini Bakü'de açmıştır¹¹ Azerbaycan için o dönemde Türkiye gibi bir ülkenin stratejik ortaklığı oldukça önemlidir. Özellikle Azerbaycan açısından, sahip olduğu enerji kaynaklarının güvenli bir şekilde uluslararası pazara ulaştırılması gerekliliği vardır. Ermenistan ve İran'ın bölgeye yönelik tutumlarına bakıldığında Azerbaycan'ın hem siyasi hem de coğrafik kaygıları vardır. Ermenistan Kelceber bölgesinde Azerilere yönelik katliamlar gerçekleştirmekte ve 60.000 Türk'ü yurtlarından çıkartmaktadır.¹² Türk yetkililerinden destek bekleyen Azerbaycan'a Cumhurbaşkanı Özal, uluslararası ortamda sözlü olarak desteğini açıklamış ve siyasi olarak Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesini istemiştir. Ermenistan'ın saldırgan politikalarına İran ve Rusya Federasyonu gibi bölgesel iki güçten destek gelmesi hem Türkiye'yi hem de ABD'yi rahatsız etmiştir.¹³ Erken Azeri petrolünü ithal etmek isteyen Batılı devletler için böyle bir çatışma ortamında Türkiye'nin rolünün önemi anlaşılmıştır. Türkiye, Elçibey'in o

¹¹ Türkiye-Azerbaycan Siyasi ilişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, 16 Ocak 2017

¹² Selçuk Duman, Elçibey Döneminde Türkiye Azerbaycan İlişkileri, https://www.academia.edu/24651098/Elçibey_Dönemi_Türkiye_Azerbaycan_İlişkileri_LİŞKİLERİ, 5 Ocak 2017

¹³ Erhan Çağrı, age.s. 123-149

dönemde istediği askeri desteği verememiş olsa da¹⁴ uluslararası ortamda destekçisi olarak sesini duyurma görevini üstlenmiştir. İşte tam da bu nedenle, Türkiye'nin desteğini alarak Batı ile işbirliği içerisine girmek Azeri liderlerinin özellikle o dönem için en büyük hedeflerinden bir tanesi olmuştur.

Ebulfez Elçibey, 1993 yılına kadar Azerbaycan'ın Türkiye ile yakın ilişkiler kurmasını en çok isteyen kişi olarak Azeri hükümetini yönetmiştir. Elçibey'in 28 Ekim-5 Kasım 1992 tarihlerindeki dokuz günlük Türkiye ziyareti Türkiye Azerbaycan ilişkilerinin gelişimi açısından önemli bir yer tutmaktadır. Bu ziyaret sırasında Elçibey, ilki Ankara'da düzenlenen Türk Devletleri Zirvesi'ne katılmış ve diğer ülkelerle birlikte ortak beyannameye imza koymuştur. Bu zirvenin sonucunda Türk halkları arasındaki ortak tarih, dil ve kültüre dayanan özel bağlara vurgu yapılmış ve mevcut olan kardeşlik, dayanışma ve işbirliği ruhuna atıfta bulunulmuştur¹⁵ Ankara Zirvesi diğer Türki Cumhuriyetlerle olduğu gibi, Azerbaycan ile de ekonomik ve stratejik işbirliğinin başlangıcı olarak sayılmaktadır. Elçibey'in ziyareti sırasında imzaladığı diğer anlaşmalara da bakıldığında iki ülke arasında enerji işbirliğinin gelişimini sağlayacak önemli adımların atıldığı görülecektir. 1992 yılının Kasım ayında iki devlet arasında *Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasında İşbirliği ve Dayanışma Antlaşması* imzalanmış bu antlaşmanın 2. Maddesi enerji konusunda yapılacak işbirliğini içermiştir¹⁶ Elçibey'in bulunduğu temaslar sayesinde Türkiye ve Azerbaycan arasında 7 Aralık 1992 tarihinde imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması'nın VII. maddesi ile petrol arama, üretim ve petrol endüstrisi alanlarında işbirliği yapma kararı alınmıştır¹⁷. Bu işbirliğinin gerçekleşmesi amacı ile BOTAŞ ve TPAO yetkilileri Azerbaycan'a gönderilmişlerdir. 13 Eylül 1992'de Elçibey'in kararıyla kurulan SOCAR¹⁸ Azerbaycan'ın devlet petrol teşebbüsü olarak, yapılan anlaşmalarla ilgili çalışmalar başlatmış ve bu çalışmalar daha sonra Bakü- Tiflis- Ceyhan hattına dönüşecek Bakü-Ceyhan hattının temellerini oluşturmuştur.

¹⁴ Baskın Oran, age.s. 180-2010

¹⁵ Baki Musabay, Avrasya'da Bölgesel İşbirliği Sürecinden İşbirliği Mekanizmasına: Türk Konseyi, <http://www.bilgestrateji.com/makale/BS2014-2/Avrasyada-Bolgesel-Isbirligi-Surecinden-Isbirligi-Mekanizmasına-Turk-Konseyi.pdf>, 10 Aralık 2016

¹⁶ İdris Bal, *21. yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara 2004, s.123-30

¹⁷ *Resmi Gazete*, Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında İşbirliği ve Dayanışma, T.C. Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, 16 Mart 1994

¹⁸ Socar, <http://www.socar.com.tr/kurumsal/#tarihce>, 12 Ocak 2017

Bakü- Ceyhan Boru Hattı Projesi

Bakü- Ceyhan hattı ile ilgili çalışmanın önceki bölümlerinde anlatılan süreçleri kısaca gözden geçirecek olursak;

- 9 Kasım 1992'de Hazar Denizi'nde yer alan Azeri, Çıraq, Güneşli sahalarında petrol arama, üretim ve paylaşımı ile ilgili olarak, Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi SOCAR, BOTAS, AMOCO, Pennzoil ve BP'nin katılımlarıyla Bakü'de AIOC (Ana İhraç Boru Hattı Çalışma Grubu Konsorsiyumu) oluşturulmuştur¹⁹.

Konsorsiyum'un yaptığı çalışmalar sonucunda 9 Mart 1993'de Türkiye ile Azerbaycan arasında hattın inşaatına ilişkin hükümetler arası anlaşma imzalanmıştır. Anlaşmanın öncesinde SOCAR'ın yaptığı güzergâh çalışmaları hattın Ermenistan'dan geçmesini isteyen ABD ve Batılı ülkeleri rahatsız etmiştir²⁰. Hatta Bakü- Ceyhan boru hatlarının yapılması konusu Elçibey'e sorulduğunda, Türkiye boru hatları nereden geçsin derse oradan geçecektir, şeklinde açıklamalarda bulunmuştu²¹ Bu açıklama hem Türkiye'nin Azerbaycan tarafından bakıldığındaki önemini belirtmekte hem de Ermenistan konusunda Azerbaycan'ın hassasiyetlerini belirtmektedir.

Bakü- Ceyhan projesinin önüne geçen en büyük etken 1993 Temmuz'unda Elçibey'in iktidardan gönderilmesi olmuştur. Haydar Aliyev'in iktidara gelişi ve Rusya ile kötüleşen ilişkileri düzeltmek istemesi nedeniyle proje geçici bir süre sekteye uğramıştır. 9 Eylülüne kadar proje ile ilgili gelişme kaydedilememiş, ancak Aliyev'in Rusya'ya karşı verilecek herhangi bir tavizin Azerbaycan'a katkı sağlamayacağını görmesi üzerine Türkiye ile tekrar işbirliği içerisine girilmiştir, *Bir millet, iki devlet* ideolojisine geçilmiştir. 20 Eylül 1994'te Aliyev, Azerbaycan petrollerinin Üretim ve Paylaşım Anlaşması'nı imzalamıştır²². Bu antlaşma Bakü- Ceyhan hattının hukuki temelini oluşturmaktadır.

Bakü - Ceyhan ile ilgili en önemli gelişmelerden birisi de Kasım 1999'da İstanbul'da yapılan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü konferansında yaşanmıştır.

¹⁹ *Hürriyet*, Bakü- Ceyhan Tam 7 Yıldır Gündemde, 19 Kasım 1999

²⁰ Utku Yapıcı, Türkiye'nin Güney Kafkasya Politikası (1989-1993): Batı'nın Belirleyiciliği, <http://alternatifpolitika.com/makale/turkiye-nin-guney-kafkasya-politikasi-1989-1993-bati-nin-belirleyiciligi>, 12 Aralık 2017

²¹ Azerbaycan Türk Kültür Derneği, Türk Dünyası'ndan Bir Elçibey Geçti, *Azerbaycan Türk Kültür Dergisi*, 2007,s.3-230

²² *Hürriyet*, Bakü- Ceyhan Tam 7 Yıldır Gündemde, 19 Kasım 1999

Türkmenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan ve Türkiye liderleri, ABD Başkanı Bill Clinton'un da hazır bulunduğu imza töreniyle, hattın arkasında durduklarını açıklamış ve hattın ismi Bakü – Tiflis – Ceyhan (BTC) olarak değiştirmiştir²³ Proje'nin hayata geçirilmesi ise 2005 yılını bulmuştur.

Bakü- Tiflis – Erzurum Doğalgaz Hattı

Bakü- Tiflis- Erzurum (BTE) doğalgaz hattının yapılması için ilk aşamayı aslında 1994 tarihli *Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasındaki Dostluğun ve Çok Yönlü İşbirliğinin Geliştirilmesine İlişkin Anlaşma* oluşturmaktadır. Bu anlaşma metninde belirtilen maddeler arasında petrolün taşınmasının yanı sıra doğalgazın da taşınması bulunmaktadır. İlk hukuki temel olarak bu anlaşmanın alınması bu açıdan yanlış olmayacaktır. Ancak BTE hattının yapılmasına dair asıl zemin 2001 yılında Azerbaycan-Türkiye arasında Azerbaycan doğal gazının Türkiye'ye sevkine ilişkin Türkiye ile Azerbaycan arasında imzalanan Hükümetlerarası Anlaşmadır. BOTAŞ ile SOCAR arasında da 6,6 milyar m³ doğal gazın ithalatına yönelik Doğal Gaz Alım-Satım anlaşması imzalanmıştır²⁴ 2002 yılında ise projenin Tiflis ayağının yapılması için Azerbaycan-Gürcistan arasında imzalanan anlaşmalardır²⁵

Projenin amacı Şah denizinde üretilen petrolü Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırmaktır. Fakat bu projenin Türkiye için asıl önemi, Türkiye ile Azerbaycan'ın ve hatta diğer Kafkas ülkelerinin enerji işbirliği açısından artık ayrılmaz ortaklar olarak görülmesidir. Özellikle projeye ilerleyen yıllarda Kazakistan ve Türkmenistan doğalgazının da eklenenecek olması, Türkiye'nin Kafkaslardaki stratejik varlığının artmasına neden olacaktır.

BTC boru hattına ek olarak yapılan ve hemen peşine yapımına başlanan hat 2007 yılında kullanıma girmiştir²⁶

²³ BTC, https://tr.wikipedia.org/wiki/Bakü-Tiflis-Ceyhan-Petrol-Boru-Hattı#Bak.C3.BC,Ceyhan_projesi, 12 Aralık 2016

²⁴ Uluslararası Boru Hatları ve Boru Hatları Projeleri, <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Uluslararası-Boru-Hatları-ve-Boru-Hattı-Projeleri>, 4 Ocak 2017

²⁵ İdris Bal, age.s.140-160

²⁶ Uluslararası Boru Hatları ve Boru Hatları Projeleri, <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Uluslararası-Boru-Hatları-ve-Boru-Hattı-Projeleri>, 4 Ocak 2017

AK Parti Döneminde Enerji İşbirliğinin Gelişimi

Türkiye'nin enerji koridoru olma yolunda imzaladığı anlaşmaların hayata geçirilme aşamasında AK Parti iktidarının önemli payı olmuştur. 2005 yılında BTC, 2007 yılında BTE boru hatları kullanıma açılmış, Azerbaycan ile olan ticaret hacmi yükselmiştir. Avrupa'nın ihtiyacı olan enerjiye alternatif geliştirmesi beklenen hatların 2030 hedefleri ile daha çok artacağı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı resmi sitesinde bu hedeflere dair raporlar yayınlanmaktadır.

Türkiye'nin enerji koridoru olma hedefi konusunda Kazakistan ve Türkmenistan ile ortak çalışmalara 2007 yılında yapılan bir anlaşma ile de başlanmıştır²⁷. Ayrıca, Mavi Akım projesi, Nabucco, Türk Akımı gibi projelerle de ilgili çalışmalar yürütülmüştür. Örneğin, Nabucco projesi ile amaçlanan, BTC ve BTE'nin Türkiye'de birleşen bir nabucco boru hattı ile direk Avrupa'ya gönderilmesidir. Rusya'nın bölgedeki en önemli enerji lideri olarak varlığını sürdürdüğü görülmektedir. BTE ve BTC hatlarının hâlihazırda Rusya'nın çıkarlarına engel olması bir yana Nabucco projesi gibi bir projenin hayata geçirilmesi Rus doğalgazı ve petrolüne karşı olan ilgiyi azaltabilirdi. Bu nedenle Rusya, Ermenistan konusunun da Azerbaycan ile çözülememiş olması durumu bahane ederek, Azerbaycan- Türkiye işbirliğine karşı görüşler beyan etmektedir.²⁸

Türkiye'nin ve Avrupa'nın artan enerji ihtiyacına yönelik Azeri şirketi SOCAR tarafından yeni fizibilite çalışmaları yapılmış, Türkiye Trans Anadolu Doğalgaz Boru hattı Projesine 2011 yılında start vermiştir²⁹

Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi

Azerbaycan hükümeti tarafından teklif edilen yeni bir proje olan TANAP, *Güney gaz koridoru* çerçevesinde, Azerbaycan gazını Avrupa'ya çıkarmayı hedefleyen bir projedir³⁰ 2012 yılının ortalarında İstanbul'da imzalanan anlaşmaya göre 2018 yılına kadar başlanması öngörülen TANAP, 7 milyar dolarlık bir projedir. 58% SOCAR'ın, % 30

²⁷Uluslararası Boru Hatları ve Boru Hatları Projeleri, <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Uluslararası-Boru-Hatlari-ve-Boru-Hatti-Projeleri>, 4 Ocak 2017

²⁸ Toğrul İsmayıl, Türkiye için Rusya'ya Rağmen, <http://www.enerjigunlugu.net/icerik/18421/ismayil-turkiye-icin-rusyaya-ragmen-donemi.html>, 12 Aralık 2016

²⁹ Uluslararası Boru Hatları ve Boru Hatları Projeleri, <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Uluslararası-Boru-Hatlari-ve-Boru-Hatti-Projeleri>, 4 Ocak 2017

³⁰ Socar, 2012 <http://www.socar.com.tr/kurumsal/#tarihce>, 12 Ocak 2017

BOTAŞ'ın,% 12 BP payı olacak bu proje ile nakil edilecek gazın 6 milyar metreküpü Türkiye'nin iç ihtiyaçları için, 10 milyar metreküpü ise Avrupa'ya satış için kullanılacaktır³¹ 17 Mart 2015'te Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan cumhurbaşkanlarının katılımı ile projenin temelleri Kars'ta atılmıştır. Proje'nin birinci ayağının 2018'de tamamlanması öngörülmektedir. Proje, Hazar denizi doğal kaynaklarını Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşıyacak 2.000 kilometrelik bir boru hattının kurulması üzerine planlanmıştır³²

Dağlık Karabağ sorununun devam etmesi projenin geleceği açısından önemli bir yer tutmaktadır. Keza Ermenistan'ın Azerbaycan'daki TANAP ayağı olan boru hatlarına yönelik tehdidi Türkiye'yi de tedirgin edecek niteliktedir³³. Böyle bir dönemde Türkiye Azerbaycan arasındaki ilişkilerin reel politik çerçevesinde şekillenmesi gerekliliği doğmaktadır. Enerji işbirliğinin yanı sıra siyasi olarak da işbirliğinin geliştirilmesi ve kurulacak enerji hatlarının güvenliğinin sağlanması için uluslararası dinamikleri projeye dahil etme ihtiyacı vardır.

TANAP'ın Azerbaycan'a katacağı en büyük artı kendi petrolünün doğrudan Avrupa'ya ihraç edilebilmesini sağlaması olacaktır. Böylelikle enerji konusunda Avrupa için vazgeçilmez bir yere sahip olacağı düşünülmektedir. Ukrayna Krizi sırasında görülmüştür ki Avrupa'nın enerji bağımlılığı Rusya'dan gelen enerjiye bağlı kaldığı sürece, çıkan krizlere karşı kırılganlık oluşacaktır. Bu nedenle TANAP projesi Azerbaycan ve Türkiye ilişkilerini etkilediği kadar Avrupa ile bu iki ülke arasındaki ilişkileri de geliştirecek karşılıklı bağımlılığı artıracaktır.

Sonuç

Azerbaycan ve Türkiye Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından kurdukları ilişkileri, karşılıklı bağımlılık olarak geliştirmiştir. Dönemin en etkili politika yapıcısı Turgut Özal'ın da bu durum üzerindeki etkisi büyük olmuştur. Özal, karşılıklı bağımlılık ile bütün ilişkilerini kurmaya özen göstermiştir.

³¹Socar, 2010, <http://www.socar.com.tr/kurumsal/#tarihce>, 12 Aralık 2016

³² Uluslararası Boru Hatları ve Boru Hatları Projeleri, <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Uluslararası-Boru-Hatlari-ve-Boru-Hatti-Projeleri>, 12 Ocak 2017

³³ Toğrul İsmayil, Türkiye İçin Rusya'ya Rağmen, <http://www.enerjigunlugu.net/icerik/18421/ismayil-turkiye-icin-rusyaya-ragmen-donemi.html>, 10 Ocak 2017

Azerbaycan'da bulunan yönetimlerden özellikle Elçibey yönetimi ve ardından gelen Haydar Aliyev yönetimi Türkiye ile ilişkilerini yakın tutmuş, enerji işbirliği konusunda en yakın stratejik ortak olarak Türkiye'yi görmüşlerdir.

Tüm bu bilgiler ışığında Türkiye ile Azerbaycan ilişkilerinin enerji boyutu üzerinden devam etmesi ilişkileri geliştirecek bir unsurdur. Fakat Rusya ile bölgede yaşanabilecek olası krizler durumunda, ortaya çıkacak olan politik baskılara karşı, Azerbaycan ve Türkiye'nin reel politığe göre davranmaları gereği vardır. Duygusallık ve kardeşlik kavramları üzerine eklenen stratejik ortaklığın avantajları ve dezavantajlarının farkına varılarak, ortak hareket kabiliyeti yaratılabilir.

Kaynakça

Akdevelioğlu, Atay , İran'ın Orta Doğu ve Azerbaycan Politikaları, Uluslararası İlişkiler 2004, s. 129-160.

Azerbaycan Türk Kültür Derneği, Türk Dünyası'ndan Bir Elçibey Geçti. *Azerbaycan Türk Kültür Dergisi*, 2007, s.5-372.

Bal, İdris, 21. yüzyılda Türk Dış Politikası, Ankara 2004

Bayraktar, Gökhan, *Hazardaki Jeopolitik Mücadele*. Hazarsam, <http://www.hazarsam.com/up/doc/38/> hazardaki jeopolitik mücadele. pdf 2007, erişim 4 Ocak 2017

Duman, Selçuk, *Elçibey Döneminde türkiye Azerbaycan İlişkileri*. Academia: https://www.academia.edu/24651098/ELÇİBEY_DÖNEMİ_TÜRKİYE_AZERBAYCAN_İLİŞKİLERİ erişim 12 Aralık 2016

Erhan, Çağrı, ABD'in Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül'ün Etkileri. *Uluslararası İlişkiler*, 3. Güz 2004, 123-149,

Hatipoğlu, Esra, Orta Asya Cumhuriyetleri Arasında Bölgesel İşbirliği ve Entegrasyon Hareketleri. *Avrasya Etüdleri*, İlkbahar-Yaz, 17, 2000, s. 58-64.

Hürriyet.. Bakü- Ceyhan Tam 7 Yıldır Gündemde, 19 Kasım 1999,

İsmayıl, Elnur, *Türkiye Azerbaycan İran İlişkileri İşbirliği Mi Yoksa Güvensizlik Mi*. Bilgesam: <http://www.bilgesam.org/incele/168/>- Türkiye-azerbaycan-iran- iliskileri--isbirligi-mi-yoksa-guvensizlik-mi-/#.WHJySRug_IU 17 Ocak 2012,

- İsmayıl, Toğrul, *Türkiye İçin Rusya'ya Rağmen*. Enerji Günlüğü: <http://www.enerjigunlugu.net/icerik/18421/ismayil-turkiye-icin-rusyaya-ragmen-donemi>, 16 Mayıs 2016,
- Kürkcüoğlu, Ö., & Gönlübol, M.. *Olaylarla Türk Dış Politikası: 1919-1995*. Ankara 2014
- Musabay Baki, P. (2014, Eylül 10). *Avrasya'da Bölgesel İşbirliği Sürecinden İşbirliği Mekanizmasına: Türk Konseyi*. Aralık 30, 2016 tarihinde Bilgestrateji: <http://www.bilgestrateji.com/makale/BS2014-2/> Avrasyada-Bolgesel-Isbirligi-Surecinden-Isbirligi-Mekanizmasına-Turk-Konseyi.
- Oran, Baskın, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Olaylar, Yorumlar: 1980-2001*. İstanbul 2007
- Özcan, D. *Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Orta Doğu Politikası*. İstanbul 2011
- Özkan, Gökhan, Soğuk Savaş Sonrası Orta Asya ve Kafkasya Ekseninde Türkiye, Nato, Rusya İlişkileri ve Türk Dış Politikasına Yansımaları. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(12), 2010, s. 120-127.
- Purtaş, Fırat, *Orta Asya'nın Bütünlüğü Sorunsalı ve Orta Asya'da Bölgesel Entegrasyon Girişimleri*. (T. Demirtepe, Dü.) Ankara 2008
- Resmi Gazete*, Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında İşbirliği ve Dayanışma. *Milletler Arası Antlaşma*. T.C. Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, 16 Mart 1994
- Socar, *Tarihçe*. Socar, <http://www.socar.com.tr/kurumsal/#tarihce>
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, *Uluslararası Boru Hatları ve Boru Hatları Projeleri*. 2014, <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Uluslararası-Boru-Hatları-ve-Boru-Hattı-Projeleri> erişim Ocak 4, 2017
- Türkiye-Azerbaycan Siyasi ilişkileri*. 2016 T.C. Dışişleri Bakanlığı: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>). 5 Ocak 2017
- Wikipedia. *BTC*. Wikipedia, 2011: https://tr.wikipedia.org/wiki/Bakü-Tiflis-Ceyhan_Petrol_Boru_Hattı#Bak.C3.BC_-_Ceyhan_projesi .
- Yapıcı, Utku, *Türkiye'nin Güney Kafkasya Politikası (1989-1993): Batı'nın Belirleyiciliği*. 3 Ekim 2015, Alternatif Politika: <http://alternatifpolitika.com/makale/turkiye-nin-guney-kafkasya-politikasi-1989-1993-bati-nin-belirleyiciligi> 8 Ocak 2017